

Тасилова Айгерим Айтбаевнаның
«6D050400 – Журналистика» мамандығы бойынша философия докторы
(PhD) дәрежесін алу үшін орындалған "Әлемдік коммуникация
желісіндегі қоғамдық дипломатия" атты диссертациясына

АНДАТПА

Диссертациялық зерттеудің жалпы сипаттамасы. Зерттеу жұмысында әлемдік коммуникация желісіндегі қоғамдық дипломатияның қазіргі таңдағы өзекті мәселелері айқындалып, даму бағыты сарапталады. Қоғамдық дипломатияның қалыптасу, даму кезеңдері жүйеленіп, оның қызметі, эволюциясы, басым бағыттары айқындалды. Жаһандық өзгерістерге сай жетілдіру жолдары ұсынылады.

Зерттеу тақырыбының өзектілігі. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Болашаққа бағдар : «Рухани жаңғыру» атты мақаласында әлем бізді қара алтынмен немесе сыртқы саясаттағы ірі бастамаларымызбен ғана емес, мәдени жетістіктерімізбен де тануы керек. Біз заманауи мәдениетіміздің қандай өкілдері әлемдік аренаға жол тартуы керектігін анықтап алуымыз қажет. Ұлттық мәдениетіміздің озық үлгілерін іріктеп алғаннан кейін шетелдерде оларды таныстыру рәсімдерін өткіземіз деп атап өтті. Демек, әлемдік саяси және экономикалық трансформация үдерістері күшейе түскен заманда халықаралық имидж құру аса маңызды мәселе болып отыр. Сондықтан қоғамдық дипломатия Қазақстанның халықаралық аренадағы позициясын айқындау және қалыптастыруда үлкен роль ойнады.

Соңғы он жылдықта қоғамдық дипломатияға деген қызығушылық ғылыми концепция аясында ғана емес, сонымен қатар мемлекеттік, саяси қайраткерлер, журналистер және кең бұқара топ арасында кең өріс ала бастады. Бүгінгі күні жаһандану көшбасшылығына үміткер елдер өздерінің қоғамдық дипломатия құралдарына ерекше көңіл бөледі. Осы уақытқа дейін Қазақстанда қоғамдық дипломатияның даму тенденцияларын кешенді қарастырған ғылыми еңбектің болмауы да бұл тақырыптың жан-жақты зерттелуін қажет етеді. Қоғамдық дипломатияның әлемдік коммуникация желісінде даму бағыттарын жүйелеп, бүгінгі тәуелсіз көзқарас биігінен бағалап, шетелдегі баспасөз бетіндегі Қазақстан бейнесін анықтап, тарихи тағылымдары мен өнегесін көрсете отырып, ғылыми айналымға енгізу – тақырыптың өзектілігін танытады.

XXI ғасырға аяқ басқан әлем үшін қоғамдық дипломатияның орны ерекше. Қоғамдық дипломатия әлемдік деңгейдегі мемлекет дамуынан сипат бере отырып, еліміздегі ақпарат деңгейін салыстырып, көшбасшы мемлекеттер қатарына ілестіретіні даусыз. Қоғамдық дипломатия саласын зерттеу нысанына ала отырып, мемлекеттік деңгейдегі халықаралық журналистика саласының даму деңгейін бағалауға болады. Қоғамдық дипломатия шетелдік аудиторияларды зерделеуге және хабардар етуге, сондай-ақ, әртүрлі елдердегі халықтың кең топтарымен байланыс орнатуға

бағытталған шаралар жиынтығы ретінде сыртқы саяси қатынастар саласындағы салыстырмалы жаңа құбылыс болып табылады

Әлемдік коммуникация желісіндегі Қазақстанның қоғамдық дипломатиясының әлеуетін зерделеп, жинақталған тәжірибені қорытып, басты басым бағыттарын анықтап, келешектегі бағыт-бағдарын дәйектеудің қажеттілігі аталған зерттеу жұмысының өзектілігін көрсетеді.

Зерттеу нысаны: Әлемдік коммуникация желісіндегі қоғамдық дипломатия.

Зерттеу пәні: Қазақстанның қоғамдық дипломатиясының дамуы, құралдары мен институттарының қалыптасуы болып табылады. Зерттеудің эмпирикалық негізін Қазақстан Республикасы Сыртқы істер министрлігінің халықаралық аренадағы жұмыстары, жарияланған материалдары құрайды.

Зерттеу жұмысының дереккөздері. Зерттеу жұмысында тұжырымдалған қорытындылар мен ұсыныстар отандық жән шетелдік дереккөздеріне негізделген, оларды төмендегідей топтастыруға болады:

Деректердің қайнар көздерінің бірінші тобын қоғамдық дипломатия құбылысын, «жұмсақ күш», мәдени дипломатия мәселелері зерделенген еңбектер құрайды. Осы тұрғыдағы зерттеу жұмыстары диссертациялық жұмыстың теориялық және методологиялық негізі болып табылады.

Зерттеу жұмысының дереккөздерінің келесі тобына Президент Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстанның егеменді мемлекет ретінде қалыптасуы мен дамуының стратегиясы», «Қазақстан – 2030 Барлық қазақстандықтардың өсіп-өркендеуі, қауіпсіздігі және әл-ауқатының артуы», «Қазақстанның бәсекеге қабілетті әлемдегі 50 елдің қатарына ену стратегиясы», «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» сияқты Қазақстан халқына Жолдаулары кіреді.

Диссертация жұмысын жазуда деректердің келесі бір тобын отандық «Казахстанская правда», «Литер», «Айқын», «Егемен Қазақстан» сынды мерзімді баспасөздері, «zakon.kz», «today.kz», «samantor.kz», «abai.kz» сынды ақпараттық порталдар, «24.kz» телеарнасының мәліметтер базасы, «wikipedia.org», «Akorda.kz», «strategy2050.kz», «www.mfa.kz», «egov.kz» және т.б. жалпы ақпараттық платформалары құрайды. Мерзімді баспасөз беттеріндегі материалдардың, интернет желісіндегі ақпараттардың әлемдік кеңістіктегі қоғамдық дипломатияның орны мен ролі туралы талдаулар жасауға тигізген септігі мол.

Диссертациялық жұмыстың деректік негізі жоғарыда аталған деректер болып табылады.

Зерттеу жұмысының әдістері. Зерттеудің методологиялық және теориялық негіздеріне отандық және шетелдік ғалымдардың, ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың, мемлекет қайтаркерлерінің ғылыми еңбектері мен мақалаларын әртүрлі деректермен салыстыра қарау және талдау жатады. Сонымен бірге, тарихи-салыстырмалы, хронологиялық-тарихи, логикалық-тарихи, жүйелеу және тағы басқа әдістер әлемдік коммуникация желісіндегі

қоғамдық дипломатияның орны мен ролін жүйелі түрде айқындауға мүмкіндік берді.

Зерттеудің әдіснамалық негіздері. Халықаралық қатынастардағы қоғамдық дипломатияның қалыптасу тарихы, мемлекеттің сыртқы саясатындағы орны мен ролі, «жұмсақ күш» тұжырымдамасы, жаһандық ақпараттық кеңістік, халықаралық саясат саласындағы БАҚ, үкіметтік емес ұйымдар мен мемлекеттің арақатынасы мен өзара бірлескен іс-әрекеті, халықаралық маркетингтің теориясы мен практикасы, мемлекеттің брендингі мен сыртқы имиджі, мемлекетаралық ынтымақтастыққа қоғамдық дипломатияның қосқан үлесі С.Р.Schneider, В. Gregory, В.Simonin, В. Hocking, D. Lake, G. King, Дж. Мангейм, Р.Рич, J. Nye, J. Rosenau, G. Szondi, G. Krassovsky, С. Snow, M. Shuman, G. Warner, L. Forest, M. Leonard, S. Catherine, С. Smewing, M. Price, S. Anholt, A.Fisher, Т.Pr'mcen және M. Finger, N. Snow және M. Taylor, J. Melissen және т.б. зерттеушілердің іргелі еңбектерінде негізделген.

Ресейлік ғалымдардың қазіргі халықаралық қатынастарда болып жатқан үдерістерді, ондағы өзекті мәселелер мен қазіргі даму бағытын, қоғамдық дипломатияның мән-маңызын зерттеген А.В. Торкунов, М. Лебедева, А.В. Долинский, В. Никонов, А. Фоминых, Н.А. Цветкованың және т.б. еңбектері сарапталады.

Тәуелсіз Қазақстанның сыртқы саясатының теориялық және практикалық аспектілері, негізгі бағыттары мен кешенді мәселелері ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Ғасырлар тоғысында», «Тарих толқынында», «Сындарлы он жыл», «Қазақстандық жол» еңбектерінде ашып көрсетілген.

Отандық дипломаттар, ғалымдар мен зерттеушілер А. Арыстанбекова, Б.К. Сұлтанов, Р.М. Қалиева, У.И. Қасенов, К. Бурханов, С. Бөлекбаев, Ж.У. Ибрашев, К.И. Байзакова, Г.М. Меңдікұлова, Д.С. Раевтың еліміздің жаһандық деңгейдегі бастамалары мен халықаралық аренадағы қызметі, халықаралық қауіпсіздік, геосаясат және т.б. арналған зерттеулері әлемдік кеңістіктегі қоғамдық дипломатияның орнын көрсетудегі маңызы зор.

Зерттеу жұмысының мақсаты: Қоғамдық дипломатияның теориялық-методологиялық негіздерін, әлемдік кеңістіктегі ролін талдап, қазіргі кезеңдегі қызметі мен дамуын, әлемдік саясаттың маңызды факторы ретіндегі орнын анықтау. Қазақстанның қоғамдық дипломатиясының құралдарына және механизмдеріне талдау негізінде оның тиімділігін арттыру моделдерін ұсыну.

Зерттеудің мақсатына сәйкес мынадай міндеттер айқындалды:

- қоғамдық дипломатияның ұғым-түсініктерін, негізгі ғылыми тұжырымдамалары мен өзекті мәселелерін, формаларын сараптап мәселенің теориялық және методологиялық аспектілерін анықтау;
- теориясы мен концепциясын талдау негізінде пәндік өрісін нақтылау және оның насихат, «жұмсақ күш», мәдени дипломатия, сыртқы мәдени саясат ұғымдарының айырмашылығын талдау;

- даму кезеңдеріндегі бағытын, қызметін кешенді зерттеп, мақсат-мүддесіне баға беріп, қоғамдық-саяси, әлеуметтік-экономикалық өзгерістердің қоғамдық дипломатия дамуына ықпалын айқындау;
- көшпелі қазақ қоғамындағы дипломатиялық қатынастың орнығу тарихын, алғышарттары мен түсініктерін анықтау;
- Қазақстан Республикасының қазіргі даму жағдайындағы қоғамдық дипломатияның қалыптасу үрдістері мен қызметтер ерекшелігін ғылыми сараптау;
- Қазақстандағы қоғамдық дипломатияның қазіргі құралдарын, мемлекеттің сыртқы саясатындағы цифрлық дипломатияның ерекшелігін, Қазақстанның ұлттық брендингі мен халықаралық имиджін қалыптастырудағы қоғамдық дипломатияның когнитивтік түрлерін айқындау;
- жаһандану трансформациясындағы мәдениетаралық коммуникацияның мәселелерін, АҚШ, Ұлыбритания, Ресей елдерінің саяси аренадағы имидж құру ерекшеліктерін зерделей келе салыстыру.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы:

- қоғамдық дипломатия осы кезеңге дейін халықаралық қатынастар, саяси ғылым аясында зерттеу нысанына айналғанымен, коммуникация желісіндегі қалыптасу мен даму ерекшелігі, қоғамдық пікір қалыптастыру, имидж құрудағы ролін анықтау тұңғыш рет деректік тұрғыдан негізделіп, ғылыми айналымға енгізілді;
- қоғамдық дипломатияның ұғымы, деңгейлері, әдістері, формалары туралы ғылыми тұжырымдамалар дәйектелді;
- қоғамдық дипломатияның халықаралық қатынастар үдерісінің динамикасы мен мемлекеттер арасындағы ынтымақтастыққа ықпалы заманауи жаһандық коммуникациялық маңызы тұрғысынан зерделенді;
- көшпелі қоғамның саяси қатынастарындағы қоғамдық дипломатияның көріністері мен өзіндік ерекшеліктері бағамдалды; қоғамдық дипломатияны зерттеу саласында жинақталған теориялық негіздемелерді осы бағыттағы қолдану мүмкіндіктері тұжырымдалды;
- Қазақстандағы қоғамдық дипломатияның қазіргі құралдарын, мемлекеттің сыртқы саясатындағы цифрлық дипломатияның ерекшелігін, Қазақстанның ұлттық брендингі мен халықаралық имиджін қалыптастырудағы қоғамдық дипломатияның когнитивтік түрлері айқындалды;
- Жаһандану трансформациясындағы мәдениетаралық коммуникацияның мәселелері, АҚШ, Ұлыбритания, Ресей елдерінің саяси аренадағы имидж құру ерекшеліктері анықталып, ғылыми тұрғыдан негізделді.

Зерттеудің теориялық мәні:

Зерттеу жұмысының маңыздылығы қоғамдық дипломатия феноменін зерттеуді саяси, әлеуметтік тұрғыда қарастырумен анықталады; заманауи жаһандық коммуникация кеңістігі аясындағы мемлекеттер мен халықтар арасындағы өзекті мәселелерді қоғамдық дипломатия тұрғысынан реттеуді іске асыру; мемлекеттің сыртқы саясатындағы цифрлық дипломатияның ерекшелігі, Қазақстанның ұлттық брендингі мен халықаралық имиджін

калыптастырудағы қоғамдық дипломатияның когнитивтік түрлерін айқындаумен негізделеді.

Зерттеу жұмысының тәжірибелік мәні: Әлемдік кеңістіктегі қоғамдық дипломатия зерттеу жұмысы аясында жасалған қорытындылар мен тұжырымдарды, нәтижелерді Қазақстан Республикасының бүгінгі сыртқы саяси тәжірибесінде қолдануға негіз бар. Ол келешектегі саяси жағдай, тарих, халықаралық қатынастардың теориясы мен тарихын зерттеудегі маңызды бағытты айқындайды. Диссертациялық жұмыс материалдарын білім беру саласында, халықаралық қатынастар, аймақтану, сыртқы саясат және қоғамдық дипломатия мәселелері бойынша арнайы курстарды тереңдетіп оқыту кезінде, аталған мәселелер бойынша оқу-әдістемелік материалдар мен көмекші құралдарын жасауда қолдануға болады.

Қорғауға ұсынылатын тұжырымдар:

- Ақпараттық кеңістіктің жаһандану кезеңінде қоғамдық дипломатия ұғымының мағынасы – ұлттық мүдделерді жүзеге асырудың тиімді құралы ретінде мемлекеттің жағымды имиджін қалыптастыру және көпполярлы әлемді дамыту мен нығайтуға қатысуымен анықталады. Қазіргі таңда қоғамдық-әлеуметтік мәселелерді қозғай отырып, мемлекетаралық қатынастарды дамытуда қоғамдық дипломатияның өзектілігі артуда. Халықаралық қатынастар кеңістігінде қоғамдық санаға ықпал етудің жаңа тетіктері қолданылуда.

- Қоғамдық дипломатияның тарихи дамуы БАҚ, саясат, экономикалық және әлеуметтік жүйелердегі өзгерістермен астарласа, сабақтаса өркендеді.

- Дипломатияның тарихи тәжірибесі көшпелілік, далалық дипломатиядан бастау алады, өзіндік болмысы мен мәдениетін қалыптастырды. Тәуелсіз Қазақстан дипломатиясының қалыптасуы мен сыртқы саяси стратегиясының негіздерін заман талабына сай мемлекет құру, әлеуметтік құрылымдарды жаңарту талаптарымен сабақтас болды.

- Қазақстандағы қоғамдық дипломатияның қазіргі құралдары, мемлекеттің сыртқы саясатындағы цифрлық дипломатияның ерекшелігі, Қазақстанның ұлттық брендингі мен халықаралық жағымды имиджін қалыптастырудағы қоғамдық дипломатияның институттарын, құралдарын дамыту көзделеді.

- Жаһандану трансформациясындағы мәдениетаралық коммуникацияның мәселелері, АҚШ, Ұлыбритания, Ресей елдерінің саяси аренадағы имидж құру ерекшеліктері сарапталады.

Зерттеу жұмысының жариялануы және мақұлдануы:

Ғылыми жұмыстың негізін құрайтын материалдар ҚР БҒМ Білім және ғылым саласындағы қадағалау және аттестаттау комитеті белгілеген республикалық ғылыми басылымдарда жарияланды. Сонымен қатар Scopus базасына енетін нолдік емес, импакт-факторы бар халықаралық ғылыми басылымдарда, халықаралық, республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдарының жинақтарында баяндалып, жарияланды. Диссертациялық жұмыс Баспасөз және электронды БАҚ кафедрасында талқыланып, сараптамадан өтті және қорғауға ұсынылды.

Зерттеу жұмысының құрылымы: Зерттеу жұмысы кіріспеден, үш тарау мен қорытындыдан, сондай-ақ пайдаланылған әдебиеттер тізімінен тұрады. Мұндай құрылым, біздіңше, ғылыми жұмыстың мән-мағынасын толыққанды ашуға, болмыс-бітімін барынша зерделеуге септігін тигізеді.